

S r e ć k o
H o r v a t

Radikalnost
ljubavi

Preveo
Dušan Maljković

■ Laguna ■

Naslov originala

Srećko Horvat

THE RADICALITY OF LOVE

Copyright © 2016, Srećko Horvat

Translation copyright © za srpsko izdanje 2016, LAGUNA

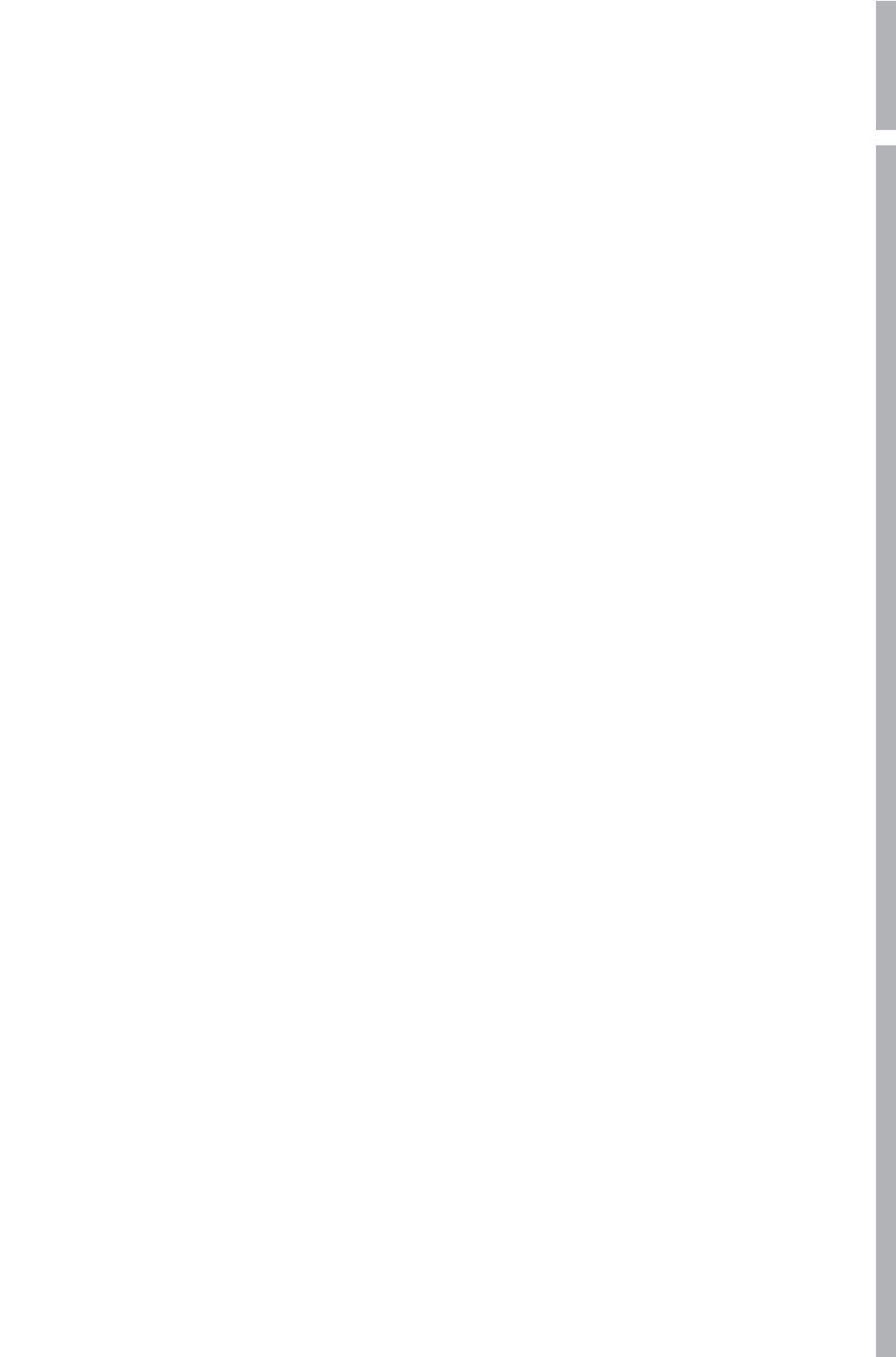

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Meet me in Taksim tonight
A drink and a kiss
What in the world could be more civilised?
Chinawoman, *Kiss in Taksim Square* (2013)

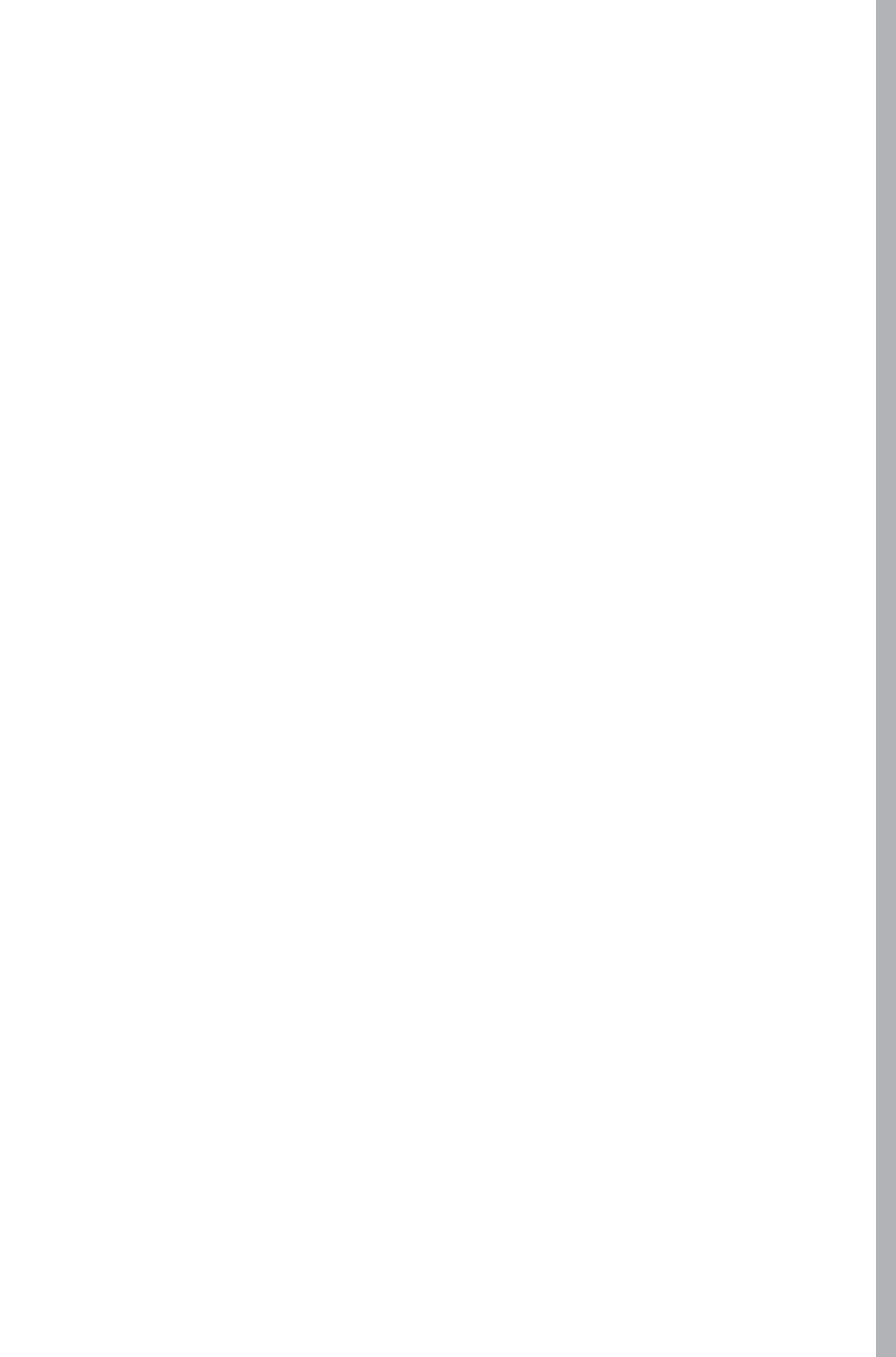

Sadržaj

Predigra: Zaljubiti se, <i>ili</i> Revolucija	9
1 Ljubav u doba hladne bliskosti	29
2 Želja u Teheranu: O čemu sanjaju Iranci?	45
3 Libidalna ekonomija Oktobarske revolucije	77
4 Iskušenje Če Gevare: Ljubav ili revolucija?	105
5 „Šta me briga za Vijetnam kada imam probleme sa orgazmom?“	121
Epilog: Radikalnost ljubavi	139
Soundtrack	155
O autoru	157

Predigra:

Zaljubiti se,
ili Revolucija

Svaki pokušaj da se govori ili piše o ljubavi nužno je opterećen izrazitom teškoćom, štaviše strahom: reči su uvek nedovoljne. Međutim, iako je taj poduhvat nalik skoku u nepoznate dubine, treba da se usudimo da govorimo o ljubavi, uz sve rizike koje to sa sobom nosi. Treba da probamo iznova, ponovimo neuspeh, ovog puta „ne uspemo bolje“. Kako bismo razumeli zašto je ovakav pokušaj preko potreban, treba obratiti pažnju na sledeće: ljubavni je diskurs i dalje izrazito redak, usamljenički govor, baš kao što je to Rolan Bart napisao u svojim slavnim *Fragmentima ljubavnog diskursa*¹ pre četrdeset godina.

Ne bi trebalo da nas previše iznenadi to što ljubav nije prisutna u izrazito seksualizovanom univerzumu Zapada, ali je ipak začuđujuće što ona ne pronalazi svoje mesto (ima li ljubav uopšte svoje mesto, ili je ona

¹ Rolan Bart, *Fragmenti ljubavnog govora*, Karpos, Loznica, 2011. (Prim. prev.)

uvek-već *atopička* [*a-topos*]?) i ne igra važnu ulogu u skorašnjim pobunama širom sveta, od Trga Taksim, od Cukoti parka do Kapije Sunca u Madridu, od Hongkonga do Sarajeva. Iznenadujuće je što nedostaje upravo (raz)govor o ljubavi. Skrajnut je, o ljubavi se šapuće pod šatorima, o njoj se govori tek po mračnim uličnim ćoškovima. Naravno – ljudi se ljube na Trgu Taksim, izlivi strasti događaju se u Cukoti parku, ali o ljubavi se ne raspravlja na ozbiljan način. Ova knjiga treba da bude shvaćena kao svesno rizičan doprinos upravo navedenoj debati koja izostaje, iako je savršeno jasno da je ponuđena refleksija samo mali korak na putu koji stoji pred nama, možda ništa više od predigre.

Rečeni pokušaj iznalaženja mogućeg smisla radikalnosti ljubavi ne shvata ljubav u vulgarnom, materijalističkom smislu, kao nekakvu „eksploziju hipi pokreta“ ili „seksualnu revoluciju“ 1968, koja se, nažalost, na kraju svela na komodifikovanu želju, ili kao postmodernu permisivnost gde se „sve može“! Ova knjiga ide dalje od navedenog – ili makar to nastoji – započinjući plovidbu sa sledećeg pristaništa: nije dovoljno biti samo veran svojoj želji i spreman da se ona isprati do samog kraja – Lakanov čuveni moto: *ne pas céder sur son desir* („ne odustati od svoje želje“). Dužnost nalaže da se ona svaki put ponovo izmisli. Remboovo poznato geslo „ljubav treba nanovo izmisliti“ najbolje sažima ovu revolucionarnu dužnost.

Ovaj aspekt jedne od karakteristika radikalnosti ljubavi odlično je opisao Kjerkegor u *Delima ljubavi*, u jednom od najlepših pasaža uperenih protiv navike:

Neka te buka stotinu topova tri puta dnevno podseti da opireš se sili navike. Kao kakav moćni istočnjački car, imaj roba koji će te na to svakodnevno podsećati – imaj ih stotine. Imaj prijatelja koji će ti na to skrenuti pažnju svaki put kada te vidi. Imaj i ženu koja te ujutro i uveče s ljubavlju podseća – ali budi na oprezu da i to ne postane navika! Možeš se navići na zvuk stotinu topova toliko da ćeš sedeći za stolom čuti samo ono svima znano i beznačajno više negoli buku stotinu topova – na koju si oguglao. I možeš se toliko navići na stotinu robova koji te svakodnevno podsećaju, a da ih ne čuješ, jer je navika učinila da tvoje uši čuju, a ipak ne čuju.²

Najgore što može da se desi ljubavi jeste to da postane navika. Ljubav je – ako je zaista ljubav – u stalnom kretanju, ali je istovremeno verna prvom Susretu. Ona predstavlja napetost, ili bolje rečeno, neku vrstu dijalektike dinamizma (stalna reinvenција) i vernosti (ovoj pogubnoj i neočekivanoj *pukotini u svetu* koja se zove Susret). Isto važi za Revoluciju. U trenutku kada prestane da iznova preoblikuje ne samo društvene i međuljudske odnose već i *sopstvene pretpostavke*, revolucija najčešće završava u reakciji i propada.

Pravi revolucionarni pokret nalik je ljubavi: to je pukotina u svetu, u uobičajenoj kolotečini, u prašini koja prekriva sve kako bi sprečila da se pojavi išta Novo. To je trenutak kada vazduh postaje razređen, a istovremeno možemo da dišemo dublje no ikada pre. Prisetimo se Kjerkegora: kada se naviknemo na buku

² Søren Kierkegaard, *Works of Love*, Harper Perennial, New York, 2009, str. 51–2.

stotinu topova tako da možemo da sedimo mirno za stolom zaboravljajući sve ostalo, tada znamo da je revolucija dovedena u pitanje i da kontrarevolucija vreba iza te buke. U trenutku kada se naviknemo na gromoglasnost stotinu topova, istina događaja nestaje. To je jedan od razloga zbog koga svi recentni pokreti kao što su (netačno nazvano) „Arapsko proleće“, „Okupiraj Volstrit“, „Nova levica“, itd., zavode na pogrešan put i ne ostaju „verni“ prvobitnom događaju, odnosno želji (ne iz prošlosti, već) iz budućnosti. Arapsko proleće ne postoji. Ne postoji ni Okupiraj Volstrit. Svi ti pokreti, od načina organizacije do ciljeva, dele njima svojstvene osobine, a mi trenutno prisustvujemo sasvim posebnom nizu političkih događaja koji mogu doneti ogromne promene (ili završiti u potpunom fijasku), ali ako ih identifikujemo tako što ćemo ih svesti na zajednički imenilac, uvek smo u opasnosti da upadnemo u zamku pojednostavljivanja: definisati po definiciji znači ograničiti (svesti na graničnu vrednost, *limes*). Svakako je tačno da su ovi događaji povezani u jednom dubljem smislu. Međutim, svaki od njih, ma koliko da je deo istog niza ili obrasca, donosi nešto Novo.

Da bismo uvideli šta je tu Novo, ne možemo reći da je Trg Sintagma ili Kapija Sunca jedno te isto. Kao što smo rekli, oni imaju isti obrazac. Postoji, takođe, vrlo specifičan istorijski kontekst (od nemira 2011. do novih – ili sada već starih – levih partija kao što su Siriza ili Podemos) u kome se pojavljuje revolucionarni potencijal. No ono što ih povezuje više nego bilo šta drugo ne može se svesti na gole činjenice. To što se ne da redukovati jeste osećanje prisustva koje se

opire klasifikaciji ili definiciji, prisustvo „uranjanja“: osećanje da smo sami samcati, ali ne i napušteni (od svih), da smo sami i jedinstveni više nego ikada pre, ali istovremeno povezani sa mnoštvom (*multitude*). Taj osećaj se može nazvati Ljubav. Revolucija jeste ljubav ukoliko želi da bude dostojna svog imena.

Uzmimo u obzir čudo koje se dogodilo na Trgu Tahrir, kada su hrišćani stavili na kocku svoj život štiteći muslimane dok se mole usred sukoba između demonстранata i pristalica Mubaraka. Stvorili su „ljudski lanac“ oko onih koji se mole kako bi ih zaštitili. To je bio – i još uvek je – jedan od najupečatljivijih prizora tzv. Arapskog proleća, taj trenutak jedinstva, hrabrosti i... *discipline*. Nije li to u očima režima izgledalo kao ludilo? Međutim, u isto vreme, nije li to bio akt čistog razuma u središtu ludila? Kako bi Hegel rekao za Napoleona – da li je to bio svetski duh na konju, Godo koga smo čekali u našem mračnom vremenu?

Nešto slično dogodilo se tokom Iranske revolucije. Kada je Homeini marta 1979. godine naredio ženama da nose *čador*, stotine feministkinja počele su da se okupljaju u dvorištu Teheranskog univerziteta i narednih pet dana nekoliko desetina hiljada protestovalo je protiv nošenja vela. Onda se zbio događaj nalik onome na Trgu Tahrir: žene su bile opkoljene pripadnicima novoformirane „Božje partije“ (Hezbollah) pa su muškarcima – njihovi prijatelji, ljubavnici, braća – napravili krug oko njih kako bi ih zaštitili.

To je *znak* ljubavi. Opet je Kjerkegor taj koji nam i dalje nudi najbolje objašnjenje navedenog događaja: moramo verovati u ljubav ili nikada nećemo postati

svesni da ona postoji. Isto se odnosi na revoluciju. Ali zašto je to samo *znak*? Zato što to još uvek nije ljubav. U pitanju je *solidarnost*. Svaki čin solidarnosti sadrži ljubav, jeste vrsta ljubavi, ali ljubav nije samo solidarnost. Humanitarizam stoji nasuprot solidarnosti. On najčešće ima u sebi neku vrstu distance: ako naiđete na prosjaka i date mu novac ili hleb, to još uvek nije solidarnost. Čak i kada organizujete veliku humanitarnu kampanju, otvorite račun u banci za donacije i slično – to još uvek ne predstavlja solidarnost. Solidarnost je nešto daleko više od milostinje: kada umirimo svoju grižu savesti (npr. damo novac za gladnu decu Afrike, kao što to obično radi *Starbaks*), mi zapravo nastavljamo svoje svakodnevne poslove kao da se ništa nije dogodilo. Međutim, kada jednom počnete da praktikujete istinsku solidarnost, možete da prekinete sa humanitarnim radom i davanjem milostinje: čak i ako ne pružite novac prosjaku, ne možete da nastavite sa vašom svakodnevnicom kao da se ništa nije dogodilo. Zašto? Zato što ga „nosite sa sobom“, vi živite sa njim ne kao sa nekim „integriranim otpadnikom“ (kao što danas živimo sa imigrantima i izbeglicama), već on postaje deo ili čak pretpostavka svakog vašeg delovanja: on nikada ne može biti u potpunosti integrisan, jer nepravda ne može biti integralni deo onoga što činimo iz ljubavi. Zato solidarnost već sadrži ljubav. U tom smislu, formiranje zaštitnog prstena od ljudskih tela oko muslimana, Jevreja ili žena jeste divan primer solidarnosti, ali da bismo stigli do ljubavi treba da idemo korak dalje. Voleti znači činiti kako je opisano čak i kada se ništa posebno ne zbiva, kada nema posebnog

povoda ili nivoa svesti. To bi bio pravi događaj: kada ljubav ne dolazi sa pojavljivanjem neobičnih pukotina u svetu, već se može pronaći u naizgled dosadnim svakodnevnim poslovima, čak ponavljanjima ili – ponovnim otkrićima.

Iako je naša trenutna istorijska situacija nalik slepoj ulici, mračnija nego ikada – sa svim svojim „jesenima“ koje su došle nakon „proleća“ – vernost ovoj mogućoj budućnosti (muslimani i hrišćani koji se bore zajedno u Egiptu, žene i muškarci u Iraku i drugi) predstavlja pravu revolucionarnu posvećenost. Uvek dođe vreme kada blistavi put prekrije prašina, kada se entuzijazam pretvara u najgoru vrstu depresije (ono što Benjamin naziva „levičarskom melanholijom“), kada kontrarevolucija proguta poslednje emancipacijske potencijale revolucionarnog pokreta, ali bi najveći poraz bio u sledećem: ne da nas pobedi brutalna stvarnost nakon još jednog poraza, već da nas porazi napuštanje svake želje za utopijom. Ili da parafraziramo poznatu tvrdnju Maoa, koji kaže da revolucija nije večera, ili pisanje eseja, ili slikanje slike, već pobuna i čin nasilja kojim jedna klasa svrgava drugu klasu. Danas treba reći: Revolucija nije kres za jedno veče, a nije ni flert. To je najlakše. Ako tako razumemo revoluciju, onda se lako možemo naći u situaciji da se već sutradan, nakon ludog seksa, probudimo i zateknemo „strano telo“ u svom krevetu. Juče je to bio najlepši i najzgodniji ljubavnik, a sada je samo (pojebano) telo, nalik svim onim telima koja za sobom ostavlja *Nimfomanka*.

Prava ljubav je daleko „nasilnija“. Možete zaboraviti strano telo, možete ga preboleti, imati sledeći kres

za jedno veče ili strasnu aferu, ali nikada ne možete zaboraviti Susret u pravom smislu te reči, jer je on čin „nasilja“. Setimo se Lore iz klasične holivudske melodrame *Kratak susret* (1945, režirao Dejvid Lin), koja u izmaštanom priznanju svom mužu, nakon kratkotrajne romanse sa strancem na železničkoj stanici, kaže: „E moj Frede, bila sam baš luda. Ja, obična žena, zaljubila sam se. Ni nakraj pameti mi nije bilo da bi takvo nasilje moglo zadesiti obične ljude.“ Ostala je sa svojim mužem, ali je taj „kratki susret“ promenio same pretpostavke njenog života. Da, ljubav se može desiti i običnim ljudima.

Nije li se isto zbilo sa Trgom Tahrir i pokretom Okupiraj Volstrit? Naravno, mogli bismo reći da je sve trebalo da se promeni tako da bi sve moglo ostati isto (Muslimanska braća i vojna hunta u Egiptu nakon Mubaraka, Obama nakon Obame itd., Sirija i izbeglička kriza, itd.), ali su se neke koordinate ipak promenile. Najteža obaveza, koju Lora ne izvršava iz raznoraznih razloga (osećaj krivice, razumevanje, navika, mogućnost da voli dvojicu istovremeno itd.) jeste *istrajati* (u ljubavi). Prvo, ne treba da nas obmane lažni susret (poći za strancem na železničkoj stanici samo da bismo završili u površnom kresanju za jedno veče), a kao drugo, treba zgrabiti pravu priliku koja se niotkuda pojavila i učiniti sve što je potrebno (poći za strancem i reskirati baš sve...). Pevajte ako vam se peva ispred solitera Volstrita, zaštitite svoje bližnje muslimane čak i kada bi na njih poleteli meci.

To je pravo značenje izraza „zaljubiti se“ koji je sadržan u engleskoj frazi *to fall in love*, što bi doslovno

značilo „pasti u ljubav“. Preuzimamo rizik bez obzira na posledice, čak i ako padnemo – upravo zato jer se strovaljujemo u bezdan. Čak i ako smo svesni da će ovaj fatalni susret promeniti koordinate našeg svakodnevnog života, mi ostajemo pri tome baš zarad te promene. Šta drugo treba da uradimo?

Međutim, umesto ovog nužnog rizika „pada u ljubav“, ono što danas zatičemo jeste globalni pokret protiv svake vrste rizika: od naših dekadentnih zapadnih društava permisivnosti do islamskih fundamentalista, svi su se ujedinili u borbi protiv želje. Čak i ako propagiraju želju, kao naši zapadni novi socijalni izumi (aplikacije kao *Grajnder*, *Tinder* i njima slične), ili zabranjuju želju (kao fundamentalisti Islamske države ili Irana), oni u stvari ciljaju na ukidanje svake slučajnosti, samog trenutka kada zaista padamo u nešto, kada smo izgubljeni... pa ipak znamo svoj put bolje no ikada.

Alen Badju u svom divnom radu *Pohvala ljubavi*³ opisuje strah od „zaljublivanja“. Začudili su ga reklamni plakati za internet stranicu *Meetic* (lični oglasi) izlepljeni svuda po Parizu, a koji sadrže slogane poput „Nađite ljubav bez rizika“, „Volite, ali se ne zaljubite“ ili „Pribavite savršenu ljubav bez muke“. Za Badju, ovo nalikuje vojnoj propagandi SAD kada reklamira „pametne“ bombe i rat „bez ljudskih žrtava“. Zašto? Zato što nema rata i ljubavi bez rizika. Ljubav oslobođena rizika nije ljubav: ako je služba za upoznavanje izabrala vašeg partnera u skladu sa vašim ukusom, horoskopskim znakom, poslom, interesovanjima,

³ Alen Badju, *Pohvala ljubavi*, Adresa, Novi Sad, 2012. (Prim. prev).

inteligencijom, telom itd., onda tu nema mesta slučajnosti. Međutim, *pad u ljubav* se upravo sastoji u toj slučajnosti, u samom *padu*.

Ibn Arabi, jedan od najuticajnijih ali i kontroverznih sufija, već je razumeo da je taj *pad* to što je od značaja kada govorimo o zaljublivanju. On je razumeo „padanje u ljubav“ kao ono što naziva *havom*. Smatra da postoje četiri etape u ljubavi: *hava*, *hub*, *išk* i *vud*.⁴ *Hava* bukvalno znači pad, tj. pad ljubavi ili bilo kakve strasti u srce. Čovek se zaljubljuje iz tri razloga: prvi je ono što vidi, drugi je ono što čuje, a treći je ono što dobija od voljene osobe. Najjači uzrok *have* jeste pojava, jer se ona ne menja kada se sretne sa voljenim. Sa druge strane, drugi i treći uzroci *have* nisu savršeni, jer se ljubav izazvana onim što čujemo menja onim što vidimo, a ljubav podstaknuta davanjem može da opadne ili oslabi kako se davanje smanjuje.

Objekat *have* mogu biti mnoge stvari, ne nužno Bog. Zato u *Kuranu* Bog zapoveda vernicima da ne slede *havu*. *Hava* je vrsta ljubavi prema Bogu koja je „zagađena“ time što povezujemo partnera sa tom ljubavlju. Ona zbog toga nije čista ljubav prema Bogu.

Iako zna da Alah zapoveda svojim slugama da očiste sopstvenu *havu* i usmere je ka Bogu, Ibn Arabi priznaje da je nemoguće iskoreniti *havu* iz srca jer je ona prirodno osećanje. Sva ljudska bića osećaju *havu* za nekog koga vole. Alah zapoveda svojim slugama da usmere

⁴ Na ovom mestu se oslanjam na odličnu knjigu Sulejmana Derina *Love in Sufism. From Rabia to Ibn al-Farid*, Insan Publications, Istanbul, 2008.

havu na njega. Uprkos Božjoj zabrani da se *hava* sledi, nemoguće je ukinuti njeno postojanje.

Ibn Arabi smatra da nevernici zapadaju u ovaj oblik ljubavi jer je njihova ljubav prema Bogu pomešana sa njihovom ljubavlju prema partneru. Zato nije čudno to što je sledeća etapa ljubavi ono što sufiji nazivaju *hub*. To je pročišćenje *have*, koje se obavlja uklanjanjem drugih objekata ljubavi i njenim usmeravanjem isključivo ka Bogu. U tom smislu, *hub* predstavlja čistu i nezagađenu ljubav prema Bogu, očišćenu od svih vrsta duhovne prljavštine. Ibn Arabi zasniva ovakvo razumevanje *huba* na etimologiji te reči: na arapskom, *hub* je posuda za vodu, a na dnu vode koja se u njoj nalazi skuplja se prljavština. Tako se voda od nje čisti.

Međutim, postoji i neželjeni vid *huba*. Zove se *išk*. Kada *hub* preplavi čitavo telo i oslepi onog ko voli tako da ne vidi nikog sem voljene osobe, te poteče venama poput krvi, onda se to zove *išk*. Bilo bi to ono što Rolan Bart navodi u *Fragmentima ljubavnog diskursa*. Ako o nečemu govori, Bartova knjiga ne govori toliko o ljubavi koliko o zaljubljivanju. Jedna od najvažnijih osobina zaljubljivanja jesu *znaci*. Bart je uspeo da pokaže kako je zaljubljivanje *a priori* semiotički poredak: zaljubljeni subjekt je pre svega prirodni semiotičar, on/a svuda i u svemu vidi znake.

Ipak, ako su Bartovi „fragmenti ljubavnog diskursa“ pre svega putovanje kroz znake zaljubljivanja, šta bi onda bilo više od toga, ono što je bliže ljubavi kao takvoj? Šta je za Ibn Arabija četvrta etapa? To je *vud*, obeležje koje poseduju sve tri prethodne faze ljubavi, a reč je o stalnom postojanju *huba*, *iška* ili *have* u srcu

ljubavnika. Na tom mestu srećemo se sa sufizmom u njegovom najboljem delu: „Za mistika, sva ljubav je božanska, a podela na svetovnu i božansku ljubav postoji samo na površini. Ako muškarac voli ženu jer se u njoj pojavljuje božansko, onda ta ljubav postaje božanska, dok oni koji vole samo zbog prirodnih požuda nikada ne spoznaju realnost stvaranja.“⁵

Uzmimo kao primer seks: ako ga upražnjavaju dvoje ljudi koji nisu samo jedno drugom fizički privlačni već su zaljubljeni, nije li tada on najdivnije spajanje božanskog i svetovnog? Sve telesne izlučevine koje se obično doživljavaju kao odvratne odjednom postaju božanske. Nije li ovo nivo revolucije koji danas treba da dosegne-mo? Nije li trenutak kada hrišćani brane muslimane, ili kada muškarci štite žene tokom Iranske revolucije, susret božanskog i svetovnog, ispoljavanje *vuda*?

Iz svega navedenog sledi da je o ljubavi moguće ustvrditi sledeće: ako zaista spoznajemo ljubav, znači da smo dotakli nivo Univerzalnosti. Postojali su trenuci kada se Iranska revolucija i Trg Tahrir nisu naprosto poklapali, već su imali istu *strukturu*. Ono što bi na prvi pogled izgledalo kao diskontinuitet zapravo je kontinuitet. Upravo u tom kontinuitetu možemo pronaći tragove Univerzalnosti.

Lekcija koju možemo naučiti iz divnog primera opisanog u knjizi *Crni jakobinci*⁶ sastoji se u ovome: kada je Napoleon poslao francuske vojnike da uguše pobunu robova na Haitiju, oni su noću čuli kako

⁵ *Ibid.*

⁶ C. L. R. James, *The Black Jacobins: Toussaint L'Ouverture and the San Domingo Revolution*, Vintage, New York, 1989.

crnci u šumi pevaju *Marseljezu* i *Biće bolje* (*Ça Ira*), amblematične pesme Francuske revolucije. Naravno, bili su zaprepasćeni. Gledali su u svoje pretpostavljene kao da su hteli da kažu: „Nije li pravda na strani naših neprijatelja, varvara? Nismo li mi vojnici Francuske republike? Da li smo postali samo puka marioneta u političkoj igri?“⁷

Protagonisti revolucije na Haitiju – robovi – doslovno su razumeli *slobodu, jednakost, bratstvo*, bolje nego sami Francuzi. Za njih to nije bilo nešto apstraktno, već je bila reč o borbi protiv kolonijalizma. Ono što se tada dogodilo nalik je događajima iz Iranske revolucije i s Trga Tahrir. Poljska vojna jedinica, čiji su se pripadnici setili sopstvene borbe za oslobođenje, odbila je da se uključi u masakr počinjen nad šest stotina haićanskih robova. I upravo je to pravi smisao *slobode, jednakosti, bratstva*.

Da bismo razumeli potencijal ove radikalne Univerzalnosti, izgleda da moramo da ponovimo strukturalistički eksperiment, da razumemo sve revolucionarne etape na sinhronijskom i dijahronijskom nivou. Svaki deo revolucionarne istorije i sadašnjosti postoji u isto vreme (Okupiraj Volstrit, Trg Sintagma, Tahrir, Taksim), a istovremeno je i vremenski razdvojen (Pariska komuna, Haićanska revolucija, Oktobarska revolucija i dr.). Međutim, pravi problem nije samo odgonetanje revolucionarne istorije na ova dva nivoa već pronalaženje dijalektičkog odnosa, interakcije oba nivoa, sinhronije i dijahronije. Uzmimo ponovo kao

⁷ *Ibid.*

primer događaj na Trgu Tahrir (hrišćani brane muslimane) i događaj iz Iranske revolucije (muškarci brane žene): na dijahronijskom nivou možemo reći da je prvo prethodilo drugom, ali na sinhronijskom nivou vidimo da su oni *in presentia*: izgleda kao da postoje istovremeno. Jedino premeštajući njihovu dijahronijsku vezu na sinhronijski nivo možemo da dopremo do njihove prave univerzalnosti. Drugim rečima, treba da zamislimo nešto što bismo mogli nazvati „strukturalizmom otpora“.

Nije reč samo o tome da pevanje *Marseljeze* na Haitiju poseduje pravi *pathos* istinske radikalnosti Francuske revolucije, njen univerzalan, emancipacijski karakter, već kao da istovremeno možemo čuti ovaj odjek u događajima koji su obeležili Iransku revoluciju ili Trg Tahrir. Nije li se događaj sa ovog trga ponovio 21. januara 2015. godine, kada je više od hiljadu muslimana formiralo ljudski štit oko sinagoge u Oslu, uzevši tako u simboličku zaštitu jevrejsku zajednicu u tom gradu i osuđujući napad na sinagogu u susednoj Danskoj? Nije važno da li je neko Jevrejin, musliman ili hrišćanin, ovo je jedina prava univerzalnost. Kao što Sveti Pavle kaže u *Poslanici Galatima*: „Nema više Jevrejina ni Grka; nema više roba ni slobodnjaka; nema više muškoga ni ženskoga...“

Jedini koji je do dan-danas tako – gotovo strukturalistički – razumeo revolucionarnu univerzalnost bio je Peter Vajs u knjizi *Estetika otpora*,⁸ istorijskom romanu koji je bio mnogo više od romana. Ono što je

⁸ Peter Weiss, *Die Ästhetik des Widerstands*, Suhrkamp, Berlin, 2005. (Prim. prev.)

Vajs napisao nije samo eksperimentalni roman koji se opire klasifikaciji već daleko više: maestralno je pokazao kako sinhronija i dijahronija otpora mogu zaista da budu deo stvarnosti. Ključna teza *Estetike otpora* jeste to da upravo posredstvom ovakvog pristupa možemo proizvesti stvarni otpor: kroz obrazovanje i samobrazovanje, kroz stalno istraživanje umetnosti i revolucionarne prošlosti, kroz proces identifikacije, mi već izvršavamo čin otpora. Umesto Lakanovog „subjekta za koga se pretpostavlja da zna“ (*sujet supposé savoir*), treba nam Ransijerov „Učitelj neznalica“.⁹ Jedino postavljajući naizgled naivna pitanja (na primer, zamislimo da robovi na Haitiju pitaju svoje francuske kolonizatore: „Šta zaista znači *sloboda, bratstvo, jednakost?*“) možemo doći do zaista radikalnih odgovora (što i jesu uradili pevajući *Marseljezu*).

Naše putovanje kroz moguća značenja *Radikalnosti ljubavi* mora da eksperimentiše upravo sa postavljanjem naizgled naivnih pitanja, sličnih onim koje je Pjer Paolo Pazolini postavio 1963. godine, kada je uzeo šesnaestomilimetarsku kameru i mikrofon i putujući po Italiji – od industrijalizovanog severa do arhaičnog juga – propitivao različite ljude o naoko banalnim temama. Rezultat je bio film *Ljubavni susreti*, jedinstveni dokumentarac snimljen u duhu *cinéma vérité*, u kome deca odgovaraju na pitanje kako deca dolaze na svet, vojnici na pitanje da li bi radije bili Don Žuan ili dobar otac, fudbaleri govore o seksualnoj represiji,

⁹ Žak Ransijer, *Učitelj neznalica*, Multimedijalni institut, Zagreb, 2010. (Prim. prev.)

fabričke radnice o prostituciji, devičanstvu, homoseksualnosti, razvodu itd.

Ova knjiga pokušava da istraži šta bi se dogodilo kada bismo uzeli mikrofون u ruke i, ne plašeći se mogućih odgovora, „prošetali“ kroz revolucionarnu istoriju XX veka i pitali glavne protagoniste – od Lenjina do Če Gevare, od Aleksandre Kolontaj do Ulrike Majnhof, od tržišnih fundamentalista do islamskih fundamentalista – naizgled naivna pitanja o ljubavi, seksu i revoluciji. Štaviše, ovo se može razumeti i kao skromni doprinos aktuelnim ustancima svuda po svetu – od „proleća“ do „okupacija“ – gde se pitanje ljubavi upadljivo *ne postavlja*. Od Arapskog proleća do pokreta Okupiraj Volstrit, od Sao Paula do Brisela, od Atine do Sarajeva – kao da nema svesti o tome da ne možemo ni zamisliti drugačiji i bolji svet a da ponovo ne izmislimo ljubav. Reinvenција sveta bez reinvencije ljubavi nije nikakva reinvenција. To je razlog zašto su sve važne revolucije u XX veku – od Oktobarske do Iranske – postavile kao svoj cilj regulisanje najintimnijih oblasti ljudskog života.

Postoji divna anegdota o ruskom revolucionaru Aleksandru Kaunu iz doba Oktobarske revolucije, koja nas neposredno vodi do teme ove knjige, preskačući sva nepotrebna okolišanja. „Kada smo bili na zabavama u Moskvi“, kaže on, „prelepa žena pojavljivala bi se na ulazu bez ičega na sebi, izuzev para zlatnih papuča. Bio je to test naše posvećenosti Revoluciji. Duše su nam bile previše obuzete snom o slobodi Rusije da bi ih uzбудila ženska golotinja.“ Ipak, mnogo godina kasnije, taj isti revolucionar načinio je

„dijalektički obrt“ u svom zapažanju: „Međutim, sada sam zaboravio sve revolucionarne govore koje smo držali po zabavama. Sećam se jedino njenih grudi – ta dva božanska jastuka.“¹⁰

C'est la vie! Nije teško zamisliti da bi do sličnog zaključka došao ostareli demonstrant iz Cukoti parka, nakon sveg entuzijazma koji je osećao buneći se 2011. godine protiv solitera Volstrita, ili čak i demonstrant iz Iranske revolucije 1979. godine. „Naše duše bile su previše obuzete snom o promeni sveta, ali sada se sećam samo dva božanska jastuka?“ Ne zvuči li to kao još jedna varijacija poznatog slogana, štampanog na prednjoj strani majica: „Moj brat je otišao u Istanbul, a sve što sam dobio je ova bezvezna majica?“ U ovom našem kontekstu on bi glasio: „Verovali smo da dižemo revoluciju, a sve što sam dobio bilo je sećanje na njene grudi.“

Izlaz iz ovog pogubnog ćorsokaka možda se može naći prevazilaženjem ove binarne opozicije. Pravo pitanje koje se danas postavlja glasi: da li zaista moramo da izaberemo, i da li je jedini izbor koji možemo da napravimo onaj između predanosti Revoluciji ili „dva- ma božanskim jastucima“? Naši kratki *ljubavni susreti* pokušaću da pokažu da odgovor na dilemu „ljubav ili revolucija“ treba da bude: ljubav i revolucija, odgovor koji je u isto vreme lagan poput jastuka i težak poput revolucije. Samo tako moći ćemo da otkrijemo pravu radikalnost ljubavi.

¹⁰ Ovu anegdotu preporučava američki scenarista i režiser Ben Heht u svojim memoarima: Ben Hecht, *A Child of the Century*, Primus, New York, 1985, str. 222.